

Discovering the Commentators

Vayetze

(י) ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה:

רש"י

ויצא – לא היה צריך לכתוב אלא: וילך יעקב חרנה, למה הזכיר יציאתו? אלא מגיד שיציאת צדיק עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר – היא הודה היא זיווה היא הדרה, יצא משם – פינה זיווה פינה הדרה. וכן: ותצא מן המקום (רות א':ז) האמור בנעמי ורות.

נצי"ב – העמק דבר

כל המקרא מיותר, וגם אין הלשון "וילך" מדויק, והכי מיבעי לכתוב 'ללכת חרנה' (שהרי עוד לא בא לחרן אלא דעתו היתה לחרן, והיה ראוי לכתוב 'ללכת' כמו לעיל (יא,לא) "ללכת ארצה כנען"). אלא בא ללמדנו על מה שהעלו חז"ל (מגילה טז,ב) שבינתים ישב י"ד שנה בבית שם ועבר, וא"כ היציאה מבאר שבע היא בפני עצמה וההליכה לחרן היא בפני עצמה.

Rav Soloveitchik

וילך חרנה - and he went to Haran. Jacob was perplexed by a conundrum. The blessings of Abraham could only be manifest in Eretz Yisrael. When Isaac was faced with famine and wanted to leave Eretz Yisrael, he was barred from taking this step. If leaving the Promised Land was forbidden, why did God tell Jacob to do so? Was not his mission as an ancestor of the Jewish people bound up with the Land of Israel? Jacob surely asked himself: Can I really succeed in building a community in Haran? Why should I leave behind the myriads of adherents whom Abraham and Isaac trained?

Apparently it was God's will that Jacob begin anew with a community of twelve souls and, ultimately, seventy: *all the souls of the house of Jacob who came to Egypt were seventy* (46:27). In Haran, Jacob was called upon to start a new community with a handful of children. Here God teaches a fundamental truth about Judaism. The wisdom and moral principles are recognizable and understandable in every location, in every country—even on the moon, Had Jacob not left Beer-Sheba, the community would have been limited only to the Land of Israel. Judaism must also be taught outside Israel. (*Darosh Darash Yosef*, p. 76; Boston, 1978)

(יא) ויפגע במקום וילן שם כי-בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשתיו וישכב במקום ההוא:

רש"י

ויפגע – לשון תפלה, כמו: אל תפגע בי (ירמיהו ז':ט"ז), למדנו שתיקן תפילת ערבית.

תורה תמימה

ומה דקיי"ל תפלת ערבית רשות לא נתבאר יפה הטעם, ונראה לומר בזה ע"פ מה דקיי"ל בעירובין ס"ה א' הבא בדרך ומן הדרך אל יתפלל ג' ימים משום שא"א לכיין בתפלה, וא"כ מדינא ה"י יעקב פטור מלהתפלל, ומה שהתפלל היתה תפלת רשות ולכן נקבעה רשות גם לדורות. וזולת זה אם היתה חובה ה"י מתקנה אברהם, כיון דהיא ראשונה לתפלות המעלי"ע, כמש"כ ויהי ערב ויהי בקר, ואברהם ה"י ראשון לאבות ותקן תפלה ראשונה, אלא ודאי שהיא רשות, ונחשבה תפלת שחרית ראשונה, ותקנה אברהם. ועיין לפנינו ר"פ צו נעיר עוד טעם בזה.

רד"צ הופפמאן

ורבה היא משמעותה של אגדה זו לישראל — גם כאשר הם מאמינים, כי הנה הגיעו למטרה והם בטוחים מפני הרדיפות, אף על פי כן עליהם לשוב ולחזור אל המקומות הקדושים, אל אותם המקומות שבהם היו האבות מחפשים את האלהים בתפלה ואף מצאוהו.

Nevertheless, despite their very different destinies, the three patriarchs came to find the path to God through their prayers; they bequeathed to us these prayers which teach us how to come closer to God in the different circumstances of our lives: in the morning rays, the expression of radiant plenitude which calls us to life and gratitude (שְׁחֵרִית); in the setting sun, the symbol of the decline of our own personal destinies, inviting us to a spiritual meditation (מְנַחָה); and at night in the hours of anguish and uncertainty which urge us to take refuge in God (עֲרֵבִית).

רש"י

במקום ההוא – לשון מיעוט, כאן שכב. אבל י"ד שנים ששימש בבית עבר, לא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה.

ס' אמת ליעקב – ר"י קמינצקי

בשמים כדי למרוד בהקב"ה, אבל הוא לא נסחף עמהם ונשאר בצדקתו. רק שם ועבר, שרידים מדורות ומסביבות מושחתים, ולא אברהם ויצחק, היו יכולים ללמד ליעקב תורה הנצרכה לו כדי שיוכל להשאר בתומתו בסביבתו של לבן, איש מושחת ורשע. ולא רק לבן עצמו, אלא כל אנשי המקום היו רמאים, שהרי מצינו שלבן אסף את כל אנשי המקום ועשה משתה, ואעפ"כ לא נמצא א' שיגלה לו שלבן מתכוון לרמותו, וכמש"כ במדרש [בראשית רבה פרשה ע' אות י"ט]] שהיו כולן מקלסין קודמוי ואמרינן הא ליא ליא, והרי כולם שחקו על מרמה זו¹². ולכן היה יעקב צריך לקלוט בתוכו סוגיות שונות איך לשבת בסביבה של רשעים ורמאים ואעפ"כ להחזיק בתום ויושר, ולזה הוצרך לבית מדרשו של שם ועבר.

בכדי להבין את הנחיצות והדחיפות של יעקב ללכת עכשיו לישיבתו של שם ועבר אנו צריכים מקודם להבין את התורה המיוחדת שנלמדה בבית מדרשם של שם ועבר, שהיתה שונה בהחלט מתורתם של אברהם ויצחק. האבות היו יושבים בישיבה¹⁰ ומרכיצים תורה לכל הבא אליהם להסתחף בנחלתם. בבית מדרשם של האבות למדו תורה במדרגה הגדולה ביותר של אמונה ועבודת השם, מחוסנים לגמרי מהסביבה בחוץ ולא מושפעים ממנה כלל. ומזה הטעם כשראתה שרה שישמעאל "מצחק" עם יצחק ומשפיע עליו, מיד אמרה: גרש את האמה הזאת ואת בנה, כי בסביבתם של צדיקים גמורים אין מקום לאחד מסוגו של ישמעאל, והסכים הקב"ה על ידה.

לא כן היה אצל שם ועבר. שם, בנו של נח שנפלט מדור המבול, ניצל לא רק ממי המבול אלא גם מסביבתם של אנשי דור המבול ומהשחתתם¹¹. עבר נולד וחי בימי דור ההפלגה אלו שרצו לבנות מגדל וראשו

(יב) וַיְחַלֵּם וְהָנָה סֶלֶם מִצֵּב אֶרְצָה וְרָאִשׁוּ מִגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהָנָה מִלְּאֲכִי אֱלֹקִים עֲלֵימִים וַיְרִידִים בּוֹ.

ס' טעם ודעת – ר"מ שטרנבוך

ועוד גראה לבאר שהסולם עמד בשיפוע, וכמבואר ברש"י, ורמוז הוא שהסולם מקשר בינינו לבין אבינו שבשמים, וכל אחד מישראל עומד על שלב בסולם ואין איש עומד מעליו או מתחתיו, שהרי הסולם משופע, ללמד לאדם שלא יסתכל למעלה, היינו לגאוני וצדיקי עולם, ותחלש דעתו שלא יכול להגיע למעלתם, וכן לא יסתכל למטה ויפטור עצמו לומר שיש גרועים ממנו, אלא לכל אחד יש בסולם שלב משלו ואין למעלה ואין למטה, שלאדם נועד תפקיד לעצמו, וכפי שורש גשמתו כן חייב למלא תפקידו.

(כ) וַיְדַר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם יִהְיֶה אֱלֹקִים עִמָּדִי וְשָׁמְרֵנִי בַדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנִי הוֹלֵךְ וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבִגְד לְבָשׁ. (כא) וְשַׁבְּתִי בְּשִׁלּוֹם אֶל בֵּית אָבִי וְהָיָה יְיָ לִי לְאֱלֹקִים.

ר' בחיי

ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש – זאת שאלת הצדיקים מאת השם לא ישאלו המותרות רק הדבר ההכרחי בלבד שא"א לו לאדם שיחיה בלעדיו. ובידוע כי נטיית אדם אחר בקשת המותרות הוא גורם לו מהומות רבות, ועל כן כל איש ירא את השם ראוי לו שיהיה שמח בחלקו ושיסתפק במעט ושלא יתאוה המותרות ויטיב לבו ביראת השם, הוא שאמר שלמה המע"ה (משלי ט"ו) טוב מעט ביראת ה' מאוצר רב ומהומה בו. והביא לזה אות ועדות ומופת הכתוב שאחריו, הוא שאמר (שם) טוב ארוחת ירק ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו. יאמר כי ייטב לבני אדם המעט בחברה שתנעם להם יותר מן המרובה והמטעמים בחברת השונאים ... וע"כ שאל יעקב הצדיק לחם לאכול ובגד ללבוש שהוא הדבר המוכרח, ושאל מדת ההסתפקות שהיא שאלת הצדיקים ולא שאל המותרות, כי התורה מואסת בהן עד שתמנע אותם ואפילו מן המלך, הוא שכתוב (דברים י"ז) לא ירבה לו סוסים ולא ירבה לו נשים וכסף וזהב לא ירבה לו מאד.

טעם ודעת – ר"מ שטרנבוך

ונוסיף על דבריו בדברי מוסר והתעוררות דמי שמסתפק בצרכים ההכרחיים, היינו שמבקש לחם לאכול ובגד ללבוש, הוא זוכה והיה ה' לי לאלקים, אבל מי ששקוע בעניני עולם הזה ורודף אחר מותרות ותענוגים, קשה לו לזכות לבית ה' לעולמים.

Rav SR Hirsch

V. 18 מצבה consists of a single stone, מוֹצֵב is an elevation built up by many stones; מצבה is presented by nature, מוֹצֵב is made by man. Before מתן תורה God's rule was manifest primarily only in the ways of nature and in Man's fate, accordingly in what Man gets from the Hand of God. A מצבה corresponds to that, a stone taken from God's creation as a memorial for something which He has done. But with מתן תורה God wishes to be revealed, not so much in what Man receives from Him, as in what Man does with what he gets from Him; not with God's gifts but with Man's deeds is God to be glorified. That indeed is the purpose of the Lawgiving, since then מצבה is rejected.

(יח) וַיֵּאָהֵב יַעֲקֹב אֶת־רַחֵל וַיֹּאמֶר אֶעֱבֹדְךָ שִׁבְעַ שָׁנִים בְּרַחֵל בְּתֶרֶךְ הַקֶּטְנָה:

ספורנו

אין ספק שלא היה הצדיק נושא אשה ומעמיד בנים אם לא היה בידו לפרנסם, בפרט בשאר וקסות, כאמרם זכרונם לברכה 'נושא אדם כמה נשים, והוא דאית ליה למיקם בספוקיהו' (יבמות ס"ח.). וכן אין לחשב שלבן שהיה בעל ממון יתן לו בנותיו אם לא היה בידו לפרנסם, אם כן באמרו "כי במקלי עברתי" (להלן ל"ב:י"א), היתה הפונה שלא היה בידו אז מקנה ולא דרך לעשות מלאכה להרויח ולהתפרנס בה. וענין העבודה בשביל רחל היה למחר, כמנהגם שהיו נותנים מחר לאב, שיתן את בתו, כאמרו "אם מאן ימאן אביה לתתה לו, כסף ישקל כמהר הבתולת" (שמות כ"ב:ט"ז). ומה שאמרו אחר כך "כי מקרנו" (ל"א:ט"ו), היה, שחשבו בענותן שהיה המחר יותר מן הראוי בשבילן. בתר הקטנה – כי תוך שבע שנים יהיה עתה עת דודים, ותוכל בין כך להשיא הגדולה.

רד"ק

אעבדך שבע שנים ברחל – על מה ששאל לו מה משכורתך ענהו זאת תהיה משכורתך מאתך לבד ערך בגדים ומחייית, שתתן לי את רחל בתך הקטנה, אע"פ שזכר רחל אמר הקטנה ושנה לו הידוע כדי שלא יטעה באחרת. ויש לשאול אחר שכונת הצדיקים לאשה לזרע, למה היו מחזירים אחר אשה יפה כיון שאין כוננתם לתאוה, ויעקב אבינו בחר ברחל לפי שהית' יפה מאד ועבד בה שבע שנים והתרעם בלבן אחר שנתן לו לאה תמורתה לפי שלא היתה יפה כמו רחל? ויש לומר כי כוננתם לטובה לפי שהאשה יפה מעוררת התאוה, וכדי להרבות בנים היתה כוננתם לעורר תאותם, ועוד כדי שיהיו הבנים והבנות יפה מראה ויהיו דומים להם, ועוד כי צורה הנאה משמחת לב האדם כל שכן הצורה שתהיה לפניו תמיד שתהיה שמחתו בה תמידי, וצריך שיהיה האדם שמח בעולמו ובחלקו שנתן לו האל, כי האלהים מענה בשמחת אדם ומזמין לצדיק אשה יפה כמו שעשה לאבות ולשאר הצדיקים שיהיו שמחים בחלקם ומולידים בנים כמותם.

(כה) וַיְהִי בְּבִקְרֵי הַנְּהִיָּה הוּא לֹאָה וַיֹּאמֶר אֶל־לֵבָן מֵה־זֹּאת עֲשִׂיתָ לִי הֲלֹא בְּרַחֵל עֲבַדְתִּי עֹמֶךָ וְלָמָּה רַמִּיתִנִּי:

רש"י

והנה היא לאה – אבל בלילה לא היא לאה, לפי שמסר יעקב סימנין לרחל. וכשראת שמכניסין לו לאה, אמרה: עכשיו תכלם אחותי, עמדה ומסרה לה אותן סימנין.